

РОЗДІЛ 3 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 327.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5267.2019.6.11>

ДОСВІД ООН ЩОДО ПРОТИДІЇ ГЛОБАЛЬНІЙ ПРОБЛЕМІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

THE UNITED NATIONS GLOBAL EXPERIENCE TO FIGHT HUMAN TRAFFICKING

Луцишин Г.І.,

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

Лукач Н.М.,

*кандидат політичних наук,
асистент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті розглянуто діяльність міжнародної Організації Об'єднаних Націй у сфері протидії торгівлі людьми. Зазначається, що діяльність ООН переважно спрямована на створення механізмів із запобігання злочинності, зокрема торгівлі людьми. Особлива увага приділяється дослідженню основних механізмів та інструментів, які використовувалися міжнародним співтовариством, а також запропоновано нові шляхи вирішення проблеми торгівлі людьми. Детально проаналізовано основні документи ООН щодо протидії торгівлі людьми, зокрема: Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює її. Досліджено практичні заходи ООН, спрямовані на подолання наслідків торгівлі людьми, а саме – Глобальний план дій і Цільовий фонд допомоги постраждалим від торгівлі людьми. З'ясовано основні принципи запобігання торгівлі людьми на основі аналізу Програми ООН із попередження та виникнення злочину. Також авторами розглянуто превентивні заходи ООН в боротьбі з торгівлею людьми, зокрема, досліджено роль освіти, засобів масової інформації в підвищенні поінформованості та обізнаності щодо явища торгівлі людьми і всіх можливих пов'язаних із цим ризиків. Визначено, що центральне місце серед усіх заходів ЗМІ щодо боротьби з торгівлею людьми посідає захист потерпілих. Важлива роль відводиться дослідницькій діяльності ООН, завдяки якій можна отримати реальну картину масштабів явища торгівлі людьми, її проявів на глобальному, регіональному та локальному (державному) рівнях. У статті акцентовано увагу на важливості внесення змін у законодавство окремих країн і криміналізації дій, пов'язаних із торгівлею людьми, задля ефективного функціонування міжнародних механізмів, програм та інструментів щодо протидії торгівлі людьми. У цьому контексті важливим є дотримання принципу примату міжнародного права, усіх засад, визначених основними міжнародно-правовими актами щодо боротьби з торгівлею людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, глобальна проблема, міжнародні організації, Організація Об'єднаних Націй, Управління ООН з наркотиків і злочинності, протидія торгівлі людьми.

The article analyzes the activities of the United Nations in combating human trafficking. It is noted that UN activities are mainly aimed at creating mechanisms to prevent human trafficking crimes. Particular attention is paid to investigating the key mechanisms and instruments used by the international community, as well as to the new solutions of the human trafficking problem. The main UN documents on combating human trafficking have been analyzed in detail, including: the Convention against Transnational Organized Crime and the Protocol for Preventing and Suppressing and Punishing Human Trafficking, Especially Women and Children. UN practical measures to address the effects of human trafficking are

explored, namely the Global Action Plan and the Trust Fund for Assistance to Trafficked Persons. The basic principles of the prevention of human trafficking have been clarified, based on the analysis of the UN Program for the Prevention and Emergence of Crime. The authors also examined the United Nations' preventive measures in combating human trafficking, including the role of education and media in raising the awareness of the phenomenon of human trafficking and all possible risks involved. It is determined that the protection of victims is central to all media activities in combating human trafficking. An important role is assigned to the UN research activities, as it shows a real picture of the phenomenon of human trafficking scale, its manifestations at the global, regional and local (state) levels. The article focuses on the importance of amending the individual countries laws and criminalizing trafficking in order to effectively operate international mechanisms, programs and instruments to combat human trafficking. In this context, it is important to adhere to the principle of international law primacy and to all the key international legal principles in combating human trafficking.

Key words: human trafficking, global problem, international organizations, United Nations, United Nations Office on Drugs and Crime, combating human trafficking.

*Human trafficking is a stain on humanity.
We detest it because it flagrantly violates
the unalienable rights that belong to all human
beings. Every person, everywhere, is inherently
vested with profound, inherent, and equal dignity.*

Mike Richard Pompeo "Voice of America" [3]

Постановка проблеми. Сьогодні торгівля людьми досягла значних масштабів свого поширення, що змушує говорити про неї як про глобальну проблему XXI століття і таку, що заслуговує на особливу увагу. Згідно з останнім звітом Державного департаменту США «Про торгівлю людьми», виявлено близько 24,9 мільйони осіб, постраждалих від торгівлі людьми [12]. Проблема істотно впливає на життя людей, стабільність у світі і викликає все більше занепокоєння міжнародного співтовариства. Це новий виклик, який поставила перед людством глобалізація. Міжнародні організації та уряди країн активно працюють над створенням програм, політик, законів і механізмів, спрямованих на протидію цьому явищу. Отже, ця проблема актуальна також у ракурсі вивчення результатів діяльності передових міжнародних організацій щодо протидії торгівлі людьми, зокрема ООН [5, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема торгівлі людьми була і продовжує бути актуальним об'єктом дослідження для багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та міжнародних організацій. Серед них слід згадати таких: М.О. Васильєва, П.О. Власова, К.Б. Левченко, А.М. Орлеана, С.Ф. Нетецького,

Є.Ф. Стрекалова та інших учених. Основні аспекти боротьби з торгівлею людьми на інституційному та міжнародно-політичному рівнях ООН висвітлені в дослідженнях О.В. Святун, а також звітах Управління ООН з наркотиків та злочинності, щорічних звітах Державного департаменту США.

Хоча наукові дослідження явища торгівлі людьми вже певною мірою виявили правові, економічні, соціальні, цивілізаційні, філософські, політичні та інші його аспекти, проте проблема досі невирішена і потребує подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та вивчення міжнародного досвіду ООН щодо протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. Пильна увага буде приділятися аналізу нормативно-правової бази, механізмів та інструментів, запроваджених ООН задля протидії торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у боротьбі з торгівлею людьми відіграють міжнародні організації. На сучасному етапі протидія торгівлі людьми відбувається на всіх рівнях – від центрального (державного) до глобального на рівні міжнародних організацій. Зокрема, основними міжнародними організаціями, що протидіють поширенню явища, є такі: ООН, МОМ, Міжнародний кримінальний суд, Рада Європи, ОБСЄ, ЄС. У боротьбі задіяні також відповідні міністерства держав, правоохоронні органи, такі структури, як Інтерпол, Європол, Регіональний центр Південно-Східної

Європейської ініціативи співробітництва в боротьбі з транснаціональною злочинністю та інші.

Чільне місце в діяльності щодо боротьби із сучасними формами рабства посідає Організація Об'єднаних Націй, яка в 1953 році стала спадкоємницею Ліги Націй щодо застосування Конвенції про боротьбу з рабством. В межах ООН прийнято найновіші універсальні міжнародно-правові акти, а також створено інституційний механізм щодо моніторингу виконання державами своїх зобов'язань із протидії торгівлі людьми. Слід зазначити, що останнім часом із боку ООН почали вживатися практичні заходи, спрямовані на подолання наслідків торгівлі людьми, прийнято Глобальний план дій і створено Цільовий фонд допомоги жертвам торгівлі людьми. Універсальний міжнародний механізм ООН щодо протидії сучасним формам рабства продовжує розвиватися та вдосконалюватися [9, с. 137].

До сьогодні центральним міжнародним документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює її [13].

Робота ООН як міжнародної організації в боротьбі з торгівлею людьми починається з розроблення Програми попередження та виникнення злочину. Ці програми повинні містити положення про надання потенційним жертвам інформації щодо поводження у разі вчинення щодо них дій, пов'язаних із торгівлею людьми.

Правомірний підхід до запобігання торгівлі людьми вимагає особливої динаміки розроблення політики та розвитку низки процесів законотворчості. До головних принципів запобігання торгівлі людьми належать такі:

- залучення широкого кола зацікавлених сторін;
- розширення прав і можливостей осіб, які перебувають у вразливому становищі;
- скорочення числа факторів ризику.

Програма ООН дає розуміння того, що без чіткого уявлення причин, через яких особи потрапляють до числа вразливих верств населення щодо явища торгівлі людьми, неможливе безпосередньо саме запобігання торгівлі. Тому будь-які дії з боротьби з торгівлею людьми повинні ґрунтуватися на розумінні факторів, що породжують уразливість [8].

Сутність діяльності ООН як міжнародної організації з боротьби з торгівлею людьми полягає у створенні політики, яка спрямована на пом'якшення основних факторів, що сприяють розвитку торгівлі людьми, з іншими заходами, наприклад, з компаніями з підвищення рівня обізнаності громадськості, а також із дослідницькою та просвітницькою діяльністю, пов'язаних із питанням торгівлі людьми.

Політика ООН, спрямована на запобігання виникненню злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, ґрунтується на трьох основних принципах:

- усунення причин торгівлі людьми;
- підвищення поінформованості, особливо серед вразливих верств населення;
- протидія попиту на так званий «живий товар».

Варто зазначити, що освіта є одним із найголовніших інструментів із запобігання торгівлі людьми. Наприклад, у Брюссельській декларації «Про попередження торгівлі людьми та боротьбу з нею» від 20 вересня 2002 р. говориться так: «... необхідно встановити більш тісні зв'язки з працівниками сфери освіти та міністерствами освіти з метою розроблення та включення до програм середніх і вищих навчальних закладів змістовних і реалістичних навчальних курсів та забезпечення учнів і студентів інформацією з питань прав людини та гендерних проблем. Ці теми повинні викладатися інтегровано з інструктуванням молодих людей щодо питань, що стосуються діяльності торговців людьми, процесів нелегальної міграції і працевлаштування закордоном і пов'язаних із цим небезпек» [1].

ООН рекомендує державам вдаватися до різних методів, для того щоб забезпечити

включення проблеми торгівлі людьми в тематику академічних досліджень, а також використання системи освіти з метою інформування учнів про це явище.

У своїй діяльності ООН надає велике значення ЗМІ, які відіграють важливу роль у підвищенні обізнаності щодо торгівлі людьми. Деякі уряди країн використовують ЗМІ як складову частину своєї політики щодо запобігання торгівлі людьми. ЗМІ відіграють велику роль у мобілізації громадської підтримки та залученні громадськості до діяльності із запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею. Завдяки охопленню широкої аудиторії та здатності формувати громадську думку вони є потужним інструментом соціальних перетворень. У своїй діяльності ООН заохочує проведення журналістських розслідувань щодо проблеми торгівлі людьми [5].

ООН рекомендує урядам держав із метою створення комплексної основи для запобігання торгівлі людьми необхідність внесення змін у закони щодо цього явища. Важливо, щоб законодавство країн відображало прихильність до викорінення торгівлі людьми. Оскільки торгівля людьми нерідко буває пов'язана з трудовою експлуатацією і примусовою працею, потрібні зміни у трудовому законодавстві деяких країн. Оскільки торгівля людьми може нести загрозу для здоров'я індивіда й суспільства, особливої уваги заслуговують і закони, що регламентують сферу охорони здоров'я.

Закони про захист дітей також відіграють ключову роль у пом'якшенні дії факторів з огляду на вразливість дітей щодо явища торгівлі людьми. Важливим із погляду ООН є також належне формулювання і виконання законів, що регламентують реєстрацію шлюбів і народжень. Законодавцям слід переглянути чинне законодавство через призму міжнародного права задля забезпечення багатопланового підходу до боротьби з торгівлею людьми. Передбачається в перспективі створення руху за внесення поправок до законодавства країн, які суперечать між-

народним ініціативам із боротьби з торгівлею людьми [4].

Торгівля людьми – явище транскордонного характеру. З огляду на це заходи протидії мають бути відповідними. В керівних положеннях Управління Верховного Комісара ООН з прав людини з питання про права людини і торгівлю ними йдеться про таке: «Торгівля людьми є регіональним і глобальним явищем, з яким не завжди можна ефективно боротися на національному рівні: активні заходи на національному рівні можуть призвести до того, що торговці людьми перемістяться в інші місця. Міжнародне, багатостороннє і двостороннє співробітництво відіграє важливу роль у боротьбі з торговцями людьми. Така співпраця є особливо важливою між країнами, в яких здійснюються різні етапи циклу торгівлі людьми» [4].

Що стосується міжнародного співробітництва у кримінальних справах (з питань видачі та взаємної правової допомоги), важливо, щоб торгівля людьми була криміналізована всіма державами.

У Протоколі ООН про протидію торгівлі людьми, у свою чергу, також передбачається таке: «Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для встановлення своєї юрисдикції щодо будь-якого кримінально караного діяння, визнаного таким відповідно до цього Протоколу у разі, коли це діяння вчинено:

- на її території або,
- на борту судна, що плаває під прапором цієї сторони, або,
- на борту літального апарату, зареєстрованого відповідно до законів цієї сторони, або,
- її громадянином або особою без громадянства, яка зазвичай проживає на її території, якщо це діяння підлягає покаранню відповідно до кримінального права там, де воно було скоєно, або якщо воно не підпадає під територіальну юрисдикцію жодної держави;
- щодо її громадянина» [8].

ООН зазначено, що відповідальність за скоєння злочину торгівлі людьми пови-

нна так само поширюватися на особовий склад військових підрозділів, підрядників, миротворців та інший персонал, що діє від імені того чи іншого уряду за кордоном. ООН вжила заходів щодо вирішення цих проблем стосовно своїх миротворчих місій. А саме згідно з «Десятьма правилами: Кодексом особистої поведінки військовослужбовців зі складу «блакитних беретів» передбачається, що миротворці ООН не повинні допускати аморальних актів сексуального, фізичного або психологічного характеру або експлуатації» [11].

Громадяни тієї чи іншої країни, поведінка яких за кордоном може призвести до свідомого використання ними послуг жертви торгівлі людьми, аналогічним чином повинні притягуватися до відповідальності на підставі екстериторіальної юрисдикції.

Надаючи один одному взаємну правову допомогу, країни походження, транзиту і призначення забезпечують собі можливість прийняття ефективних заходів, що гарантують розслідування діяльності торговців та їх судове переслідування, а також надання захисту і допомоги жертвам із метою зробити боротьбу з торгівлею людьми максимально ефективною.

Договори про взаємну допомогу у кримінальних справах повинні бути частиною міжнародного механізму протидії торгівлі людьми. Країнам походження і призначення належить укласти угоди і прийняти програми, спрямовані на усунення факторів, що роблять людей, особливо жінок і дітей, вразливими і сприяють їх перетворенню в предмет торгівлі, включно зі злиднями, недостатньою освітою та відсутністю належного соціального забезпечення [6].

Одним із найважливіших аспектів діяльності ООН у боротьбі з торгівлею людьми є дослідницька діяльність. Перевагою таких досліджень є також те, що вони дають змогу окреслити реальні масштаби проблеми торгівлі людьми. Систематичний збір, аналіз і поширення інформації також відіграють ключову роль у забезпеченні вироблення полі-

тики на основі реальних фактів. Такі дані повинні бути як мінімум систематизовані за віком, статтю, національним походженням і формами експлуатації, а також стандартизовані для всіх країн. Збір даних також має критичне значення для встановлення базисних ліній, порівняно з якими можна відстежувати і оцінювати прогрес у здійсненні заходів із боротьби з торгівлею людьми [2, с. 61].

За даними ЮНОДК за 2018 рік, спостерігається тенденція до збільшення числа виявлених і зареєстрованих жертв від торгівлі людьми. В аспекті регіону збільшення кількості виявлених жертв було більш вираженим в Америці та в Азії. Крім того, багаті країни частіше виступають країнами призначення жертв торгівлі людьми. Наприклад, це країни Західної і Південної Європи, країни Близького Сходу [10].

У своїй роботі ООН із метою моніторингу діяльності щодо боротьби з торгівлею людьми і надання інформації про неї рекомендує державам такі заходи:

- створення спеціального парламентського комітету щодо боротьби з торгівлею людьми;
- призначення національного доповідача для моніторингу розроблення та здійснення національних заходів щодо запобігання торгівлі людьми;
- розслідування конкретних випадків порушення прав жертв торгівлі людьми і надання інформації щодо наявних засобів захисту та допомоги;
- запит інформації від урядових відомств, що займаються питаннями боротьби з торгівлею людьми;
- здійснення нагляду за реалізацією зовнішньополітичних заходів, пов'язаних із міжнародною співпрацею в галузі боротьби з торгівлею людьми;
- здійснення моніторингу та оцінки виконання національних планів дій, що стосуються боротьби з торгівлею людьми;
- виділення коштів, необхідних для реалізації програм, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, включно з наданням допомоги жертвам такої торгівлі.

Кінцевою метою ООН є моніторинг політики та діяльності урядів країн щодо боротьби з торгівлею людьми, а також забезпечення контролю, інформування та реалізація інструментів для виконання відповідних правових норм і адміністративних правил щодо протидії торгівлі людьми. Сьогодні необхідне створення відповідних механізмів, за допомогою яких можна було б вимірювати ефективність реалізації наглядових і законодавчих функцій ООН [7].

Отже, незважаючи на досягнутий прогрес, торгівля людьми, як і раніше, є гострою глобальною проблемою, жертвами якої стають усе більше людей і яка зачіпає всі країни. ООН проводить роботу з надання сприяння та підтримки здійсненню Протоколу про торгівлю людьми і сприяє взаємодії держав-членів, між-

народних організацій, громадянського суспільства і потерпілих із метою ефективнішої боротьби з торгівлею людьми у всіх її формах. Як міжнародна організація, ООН виконує роботу з дослідження, моніторингу, інформування, керування урядів країн. А вони, у свою чергу, повинні належним чином забезпечувати, щоб в межах їхньої діяльності із запобігання торгівлі людьми враховувалися фактори, що підвищують ступінь уразливості щодо торгівлі людьми. З огляду на це задля ефективних результатів протидія торгівлі людьми має ґрунтуватися на інтегрованому підході та реалізовуватись шляхом консолідації зусиль урядових структур, міжнародних організацій, кожного окремого члена суспільства як країн походження, так і країн призначення і транзиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брюссельська декларація «Про попередження торгівлі людьми та боротьбу з нею» від 20 вересня 2002 р. *Європейська комісія*. URL: <http://www.iomtkm.org/brussels-declaration-on-preventing-and-combating-trafficking-in-human-beings>.
2. Власов П.О. Запобігання торгівлі людьми : інформ.-практ. посібник. Донецьк : Поліграфіст, 2002. 68 с.
3. Звіт Держдепу США: Торговля людьми – горяча проблема для України. *Голос Америки*. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/torhivlja-liudmy/4966908.html>.
4. Конвенція «Про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особам» : прийнята на IV сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 2 грудня 1949 р. *Верховна Рада: Законодавство*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162.
5. Лукач Н.М. Концептуальні засади та інституційні механізми протидії глобальній проблемі торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Чернівці : Чернів. НУ ім. Ю. Федьковича, 2016. 20 с.
6. Набор методических пособий по вопросам борьбы с торговлей людьми. *Управление ООН по наркотикам и преступности*. URL: <https://www.un.org/ru/rights/trafficking/traffickt.pdf>.
7. Орлеан А.М. Відмежування торгівлі людьми від інших злочинів, пов'язаних із трудовою експлуатацією. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 83–90.
8. Протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї» : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. *Верховна Рада: Законодавство*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.
9. Святун О.В. Діяльність ООН щодо протидії сучасним формам рабства. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96 (1). С. 129–137.
10. Global Report on Trafficking in Persons 2018. *UNODC*. URL: <https://www.unodc.org/GLOP2018.pdf>.
11. Human Trafficking and United Nations Peacekeeping. *United Nations Peacekeeping*. URL: <https://www.un.org/womenwatch/news/documents/DPKOHumanTraffickingPolicy03-2004.pdf>.
12. The 2019 Trafficking in Persons Report <https://www.state.gov/reports/2019-trafficking-in-persons-report>.
13. United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto. United Nations, New York, 2004. URL: <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.